

**KONFESSIYA TUSHUNCHASINING MOHIYATI VA
O`ZBEKISTONDA FAOLIYAT YURUTUVCHI DINIY
KONFESSIYALARINING TASNIFI**

Azamova Sitora Ayonovna

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrası o`qituvchisi

Chorshanbiyeva Nigina

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

maktagacha ta`lim yo`nalishi 2-kurs talabasi

***Annotatsiya:** ushbu maqolada konfessiya diniy ergashuvchilar jamoasi haqida bayon etiladi. Maqolada konfessiya, diniy tashkilot, o'zbekistonda faoliyat ko'satayotgan diniy ,konfessiya va tashkilotlar haqida bayon etiladi. Bundan tashqari „Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi qonuni haqida yoritilgan.*

***Kalit so`zi:** Din, Konfessiya, Sekta, Diniy tashkilot, O'zbekistondagi diniy konfessiyalar, Diniy tashkilot, , masjid, vijdon erkinligi,*

Konfessiya tushunchasi Mavzuni yoritishda talaba quyidagilarga e'tibor qaratadi. "Konfessiya" so'zi (lotincha – "confessio") o'zbek tiliga aynan tarjima qilinganda "e'tiqod qilish", degan ma'noni anglatadi. Umuman olganda, diniy konfessiya deganda muayyan diniy ta'limot doirasida shakllangan va o'ziga xos xususiyatlarga ega e'tiqod va ushbu e'tiqodga ergashuvchilar jamoasi tushuniladi. Bir din doirasida yuzaga kelgan bo'lsa-da, aqidalar borasida farqlanadigan jamoalar ham diniy konfessiyalar jumlasiga kiradi. Shuni inobatga olgan holda, mutaxassislar hozirgi kunda dunyoda taxminan 1000 dan ortiq diniy konfessiyalar mavjud, deb hisoblaydi. Shuni alohida ta'kidlab o'tish lozimki, islom dinida bunday holat kuzatilmaydi. Hech qaysi mamlakatda hanafiy mazhabi alohida, boshqa mazhablar alohida konfessiya sifatida ro'yxatdan o'tmaydi. Masalan, O'zbekistonda ham bir necha shia jamoalari bo'lishiga qaramay, ular o'zlarini alohida diniy konfessiya hisoblamaydilar. Din jamiyat hayotining tarkibiy qismi

sifatida kishilarning ijtimoiylashuviga, ularning turmush tarzini tashkil etish va tartibga solishga xizmat qiluvchi me'yoriy omillardan biri bo'lib kelgan. Dinning bunday roli uning tarixan shakllangan o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Chunki, din, birinchidan, umuminsoniy axloq me'yorlarini o'ziga singdirib olib, ularni hamma uchun majburiy xulq-atvor qoidalariga aylantirgan; ikkinchidan, odamlarning bahamjihat yashashiga ko'maklashgan; uchinchidan, odamlarda ishonch hissini mustahkamlagan hamda hayot sinovlari, muammo va qiyinchiliklarni engib o'tishlarida kuch bag'ishlagan; to'rtinchidan, umuminsoniy va ma'naviy qadriyatlarni saqlab qolish hamda avloddan-avlodga etkazishga yordam bergan va shu yo'l bilan madaniyat rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan. Konfessiya umumiy atama bo'lib, xristianlik, buddaviylik kabi katta dinlar ham, ularning zamirida paydo bo'lgan pravoslavlik, katoliklik, lamaizm, dzen-buddizm kabi yo'nalishlar ham shunday nom bilan atalaveradi. Mazhablarga misollar •

Ustun dinlar va konfessiyalarning mamlakatlar bo'yicha taqsimlanishi :

Pravoslavlik Qadimgi Sharq pravoslav cherkovlari katoliklik protestantizm sunniylik shiizm Teravada Mahayana Vajrayana hinduizm Xristianlik: Pravoslavlik, Katoliklik, Protestantizm, Pentikostalizm, anglikanizm va boshqalar. Islom: sunniylik, Shialik, Zaidizm, Imomiylik, Ismoilik Ibadizm. Ma'lumot o'rnida keltirilganlarning hech qaysi biri Dunyo musulmonlari kengashining Fatvo hayati tasdig'idan o'tmagan Hechqaysi rasmiy islomiy davlat mazkur mashablarga ega emas bularning bari mutaasiblar tomonidan o'ylab topilgan sunniy oqimlar Dunyo musulmonlari kengashi ta'sdiqidan o'tgan mazhablar: Shofiy, Moliy, Hanafiy va Hanbaliy mazhablaridir yuqorida keltirilgan keltirilgan 4 mazhab dunyo miqyosida rasman tasdig'ini topgan ilk keltirilgan sunniy mazhablar esa Ayrim bir oqimlarning manfaati maqsadida o'ylab topilib muhim masalalarda zaiflashib qolganligi sababli tasdiqdan o'tmagan. Buddizm Teravada, Mahayana, Vajrayana. Yahudiylik: Pravoslav yahudiylik, Hasidizm, Yahudiylikni isloh qilish. Xristian konfessiyalari ro'yxati: Xristianlikning konfessiyalarga bo'linishi va e'tiroflar soni bo'yicha konsensus mavjud emas. Biroq, xristianlik uchta konfessiyaga bo'linganligi keng tarqalgan

— katoliklik, protestantlik va pravoslavlik. Biroq, bunday soddalashtirilgan bo‘linish bilan, bir mazhabda, guruhlar aslida dinda boshqacha bo‘lib chiqadi. Reformatsiya davrida Rim-katolik cherkovidan ajralib chiqqan lyuteranlar, anglikanlar va kalvinistlardan tashqari protestantizm keyinchalik protestantizmning o‘zi doirasida paydo bo‘lgan harakatlarni ham o‘z ichiga oladi, masalan, baptistlar, ellikchilar va boshqalar. Ettinchi kun adventistlariga kelsak, ba’zi protestant ilohiyotshunoslari ularni kulklar deb atashadi, ammo 1950-yillarning oxiridan boshlab „o‘z saflarida evangelistik harakat paydo bo‘lganini“ ta’kidlaydilar. Protestantizm 19-asrda paydo bo‘lgan ba’zi diniy oqimlarni o‘z ichiga olmaydi, masalan, Iegova guvohlari va o‘zlarini o‘z ichiga olmaydi. Tarixiy cherkovlar bilan bog‘liq vaziyat bundan kam emas. Shunday qilib, o‘zlarini katolik deb atagan eski katoliklar va o‘zlarini katolik deb ataydigan boshqa guruhlar Rim-katolik cherkovi tomonidan tan olinmaydi, chunki katoliklikning asosiy belgisi Rim papasining cherkov boshlig‘i sifatida tan olinishidir. Pravoslavlik o‘zlarini pravoslav deb ataydigan ikki xil cherkov guruhini anglatadi — Kalsedon bo‘lmagan Qadimgi Sharq pravoslav cherkovlari va Vizantiya an’analarining Kalsedon Sharqiy pravoslav cherkovlari. Shu bilan birga, ular o‘rtasidagi munosabatlar o‘zaro tan olishdan bid’at ayblovlarigacha farq qiladi. Bundan tashqari, Sharqning Ossuriya cherkovi va Sharqning Qadimgi Ossuriya cherkovi, nestorianlikni e’tirof etadigan yagona cherkovlar va shuning uchun o‘zlarining shaxsida alohida nasroniylik mazhabi bo‘lib, bunday uch tomonlama sxemaga mos kelmaydi. Xristianlik mazhablari ularning ajralish xronologiyasiga ko‘ra •Sharqning qadimgi Sharqiy Ossuriya cherkovi •Qadimgi Sharqiy pravoslav cherkovlari •Vizantiya pravoslavlighi va katolikligi (bir vaqtning o‘zida bir-biridan ajratilgan). •Protestantizm •Restoratsionizm •Para-xristianlik (psevdo-xristianlik) Yahudiylikdagi konfessional bo‘linishlar Zamonaviy yahudiylik turli konfessiyalarni o‘z ichiga oladi. Eng yiriklari pravoslav yahudiylik (shu jumladan, o‘z navbatida, Hasidimlar, Litvaklar, zamonaviy pravoslavlar, diniy sionistlar va boshqalar), islohotchi va konservativ harakatlar (asosan AQSh va Kanadada). Ba’zi mamlakatlarda islohot

yahudiyligiga taxminan mos keladigan oqim liberal yoki progressiv iudaizm deb ataladi va AQSh va Kanadadan tashqaridagi konservativ yahudiylik tarafdorlari „masorti“ deb ataladi. Islomdagi konfessiyaviy bo‘linish: Islom oqimlari Islomdagi oqimlarning tafovuti Umaviylar davrida boshlanib, Abbosiylar davrida ham davom etgan, ya’ni olimlar qadimgi yunon va eron olimlarining asarlarini arab tiliga tarjima qila boshlaganlar, bu asarlarni islom nuqtai nazaridan tahlil qilib, sharhlay boshlaganlar. Dunyo musulmonlarining taxminan 85-90% sunniylar, (Raqamlar Tahminiy farazga asoslangan asosan xayoliy) qolganlari shialar, shuningdek, islomiy mazhablar a’zolarini (Ahmadilar, alaviylar, druzlar, ibodiyalar, ismoiliylar va boshqalar) o‘z ichiga olgan kichik ozchilikni tashkil qiladi. Dunyoning konfessional manzarasi. Bugungi kunda dinga bo‘lgan qiziqishning kuchayib borishi globallashuv jarayonlarining o‘ziga xos in’ikosi deyish mumkin. Zero, globallashuv dunyoni bir butun va yaxlit qila borishi bilan bir qatorda, uning hosilasi sifatida alohida olingan millat va jamiyatlar darajasida o‘z-o‘zini anglashga bo‘lgan intilishning chuqurlashuviga ham zamin yaratmoqda. Bu jarayonlar o‘z navbatida inson ma’naviyatining uzviy qismi bo‘lgan dinning mohiyatini tushunish, uning inson va jamiyat hayotidagi o‘rnini anglashga bo‘lgan e’tiborning kuchayishini keltirib chiqarmoqda. Shu bilan birga, dinga bo‘lgan qiziqishning kuchayishi bugungi kunda kishilik jamiyati oldida turgan muammolar, insonning ularni hal qilish yo‘llari haqidagi o‘y-izlanishlari, dunyoviy va diniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlagan holda bugungi kunning og‘ir va murakkab savollariga to‘laqonli javob topishga intilishi bilan bog‘liq ekanini ham alohida qayd etish lozim. Mutaxassislar ma’lumotlariga ko‘ra, XX asrning ikkinchi yarmida xristianlik, buddaviylik, islom va boshqa dinlar doirasida yuzlab sektalar paydo bo‘lgan. Bu shunday jarayonlar kelajakda davom etishi mumkinligini taxmin qilish imkonini berad Bugungi kunda O‘zbekistonda Adliya organlaridan rasman ro‘yxatdan o‘tgan 16 ta diniy konfessiya faoliyat olib bormoqda. Ularning jamiyat hayotida birdek ishtirok etishlari uchun zarur imkoniyatlar yaratib berilgan. 2021-yil iyun oyida qabul qilingan “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risidagi” qonunning 7- moddasida “Davlat

konfetsiyasilarining tinch-totuv yashashiga kafil bo'radi. Missionerlik va prozeletizmi amalga oshirishga yo'l qo'ymaydi deb ta'kidlanadi. Bu bag'rikenglik tamoyillarini yanada rivojlantirishga qaratilgan. Rivojlangan demokratik yo'ldan ketayotgan davlatlarning hozirgi zamonda dinga munosabati asosan vijdon erkinligini ta'minlash va diniy bag'rikenglikka Konfessiya "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni 2021.T.B.3. 133 asoslangan. Shunga qaramay, bugungi kunda davlat va din o'rtasidagi munosabatlar o'z mazmuni, mohiyati, shakllari va usullariga ko'ra turli davlatlarda o'ziga xoslikka ega. Shu munosabat bilan din va davlat o'rtasidagi munosabatning tiplari, modellari haqida fikr yuritish mumkin. Hozirda davlat bilan din (diniy tashkilotlar) o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishning turli shakllari mavjud bo'lib, ular bugunga kelib quyidagi uchta asosiy turkumga ajratiladi: 1 Davlat-diniy tashkilot modeli - identifikatsion model. Bunday modelni biz, misol uchun, Daniya, Angliya, Gresiya, Shvesiya, Finlyandiya, Norvegiyada (ya'ni Yevropa ittifoqining deyarli uchdan bir qismida), Saudiya Arabistoni, Bruney qirolligi, Qatar, Eron islom respublikasida kuzatishimiz mumkin. 2. Separatsion, ya'ni davlat dindan ajratilganligiga asoslangan model. Davlat bilan din o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishning bu turiga AQSh, Fransiya, Niderlandiya, Turkiya, MDH davlatlari, jumladan O'zbekiston Respublikasi kabi davlatlarni misol sifatida keltirish mumkin. 3. Kooperatsion - neytralitet modeli. Germaniya, Ispaniya, Italiya, Belgiya, Lyuksemburg, Avstriya kabi mamlakatlarida o'z aksini topgan. O'zbekistonda tarkib topgan davlat va din o'rtasidagi munosabat o'z mohiyati, mazmuni va huquqiy asoslariga ko'ra separatsion modelga, ya'ni davlatdan din, umumta'lim maktablaridan diniy ta'limning ajratilganligi va vijdon erkinligi, konfessional bag'rikenglik ta'minlanganligiga asoslanadi. O'zbekiston dunyoviy davlat bo'lib, mamlakatimizda din davlatdan alohida bo'lib, bu haqda mamlakatimiz Konstitutsiyasining 61-moddasida shunday deyiladi: «Diniy tashkilotlar va birlashmalar davlatdan ajratilgan hamda qonun oldida tengdirlar. Davlat diniy birlashmalarining faoliyatiga aralashmaydi». Bu g'oya «Vijdon erkinligi va diniy

tashkilotlar to'g'risida»gi Qonunning 5- moddasida ham mustahkamlangan bo'lib, unda ham dinning davlatdan ajratilganligi, hech bir dinga yoki diniy e'tiqodga boshqalariga nisbatan biron-bir imtiyoz yoki cheklashlar belgilanishiga yo'l qo'yilmasligi belgilab qo'yilgan. 134 2021-yil iyun oyida qabul qilingan "Vijdon erkinligi diniy tashkilotlar to'g'risida"gi qonunning 7-moddasida dinning davlatdan ajratilganligi ko'rsatilgan. "O'zbekiston Respublikasida din davlatdan ajratilgan. O'zbekiston Respublikasida diniy tashkilotlar va davlat organlarining faoliyati o'zaro aralashmaslik asosida amalga oshiriladi" . Bu esa mamlakatimizda davlatning diniy ishlarga, dinning esa davlat ishlariga (qonun hujjatlarida ko'rsatilgan holatlar bundan mustasno, albatta) aralashmasligini anglatadi. Buning zamirida davlat tomonidan turli dinlarga e'tiqod qiluvchi va dinga e'tiqod qilmaydigan fuqarolar, shu kabi tashkilotlar o'rtasida o'zaro murosa va hurmat o'rnatilishiga ko'maklashishi, ular o'rtasida vujudga kelishi mumkin bo'lgan qarama-qarshilik va keskinliklarning oldini olishi, diniy konfessiyalar o'rtasidagi tinchlik va totuvlikni qo'llab-quvvatlashi, diniy tashkilotlar zimmasiga davlat o'zining hech qanday vazifasini bajarishni yuklamasligi, ularning qonun hujjatlariga zid bo'lmagan faoliyatiga aralashmasligi kabilar yotadi. Shu bilan birga O'zbekiston Respublikasi demokratik prinsiplarga sodiqligini ifodasi sifatda davlatning din va diniy tashkilotlar bilan o'zaro munosabatda quyidagi printsiplarga amal qilishini e'lon qildi: - dindorlarning diniy tuyg'ularini hurmat qilish; - diniy e'tiqodlarni fuqarolarning yoki ular uyushmalarining xususiy ishi deb tan olish; - diniy qarashlarga amal qiluvchi fuqarolarning ham, ularga amal qilmaydigan fuqarolarning ham huquqlarini teng kafolatlash hamda ularni ta'qib qilishga yo'l qo'yilmaslik; - ma'naviy tiklanish, umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni qaror toptirish ishida turli diniy uyushmalarning imkoniyatlaridan foydalanish uchun ular bilan muloqot qilish yo'llarini izlash zarurati; "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni 2021.T.B.3. 135 - dindan buzg'unchilik maqsadlarida foydalanishga yo'l qo'yib bo'lmasligini e'tirof etish. Yuqoridagilarga asoslangan holda, xulosa qilish mumkinki, biz yuqorida tahlil etgan davlat va din o'rtasidagi munosabatning uch

modeli davlat va din o'rtasidagi munosabatning turli-tuman qirralarini jihatlarini va xossalarini to'raligicha qamrab olmaydi. Davlat va din o'rtasidagi munosabatning bir modelida boshqa model elementlari ham uchrab qolishi mumkin. Shu jihatlarni hisobga olgan holda aytish mumkinki, davlat va din o'rtasidagi munosabatning qaysi modelda bo'lishi shu davlatning taraqqiyoti, undagi aholining mentaliteti, dinning xususiyati, mamlakatdagi demokratik vaziyat, inson huquqlarining ta'minlanganligi, xalqaro ahvol, jamiyatning onggi kabi omillar ta'sir etishi shubhasizdir O'zbekistonda faoliyat ko'rsatuvchi diniy tashkilotlar. Tarixdan ma'lumki, har qanday davlatning barqarorligi undagi xalqlar, millat va elatlarning huquq va erkinliklari faqatgina qonuniy hujjatlarda belgilanishiga emas, balki ularning amalda qay darajada o'z tasdig'ini topishiga ham bog'liqdir. SHu nuqti nazardan qaraganda, mamlakatimizda fuqarolarning vijdon erkinligi bilan bog'liq huquqlari nafaqat qonunan mustahkamlab qo'yilganini, balki amaliyotda ham ushbu Qonundan kelib chiquvchi tamoyillarga qat'iy rioya qilinayotganini hayotiy dalillar ham ko'rsatmoqda. Mamlakatimizda diniy tashkilotlar hech qanday tazyiqlarsiz, cheklashlarsiz, emin-erkin faoliyat ko'rsatishlari uchun barcha sharoitlar yaratilganini ta'kidlash lozim. Shu bilan birga, diniy tashkilotlarning soni o'sganini ham qayd etish zarur. Xususan, 1990 yilda respublikamizda 119 ta diniy tashkilot (89 ta islomiy va 30 ta noislomiy) mavjud bo'lgan bo'lsa, 1991 yilda 179 taga (146 islomiy va 33 noislomiy) etdi, 2007 yilning yanvariga kelib esa, ularning soni 2227 tani (2046 ta islomiy, 181 ta noislomiy) tashkil etdi. Ulardan eng yirigi O'zbekiston musulmonlari idorasi, Rus Pravoslav cherkovining Toshkent va O'rta Osiyo Eparxiyasi, Evangel xristian-baptistlar cherkovi, Rim-katolik cherkovi, To'liq Injil xristianlari cherkovi, O'zbekiston Bibliya jamiyati. SHuningdek, 1987 ta masjid, 163 ta xristian cherkovi, 8 ta yahudiy sinagogalari, 6 ta Bahoiylar jamoasi, 1 ta Krishnani anglash jamiyati, 1 ta Budda ibodatxonasida fuqarolar emin-erkin ibodat qilishlari uchun barcha sharoitlar yaratilgan. Mustaqillikkacha bor-yo'g'i ikkita islomiy diniy o'quv yurti (Toshkent islom instituti va «Mir Arab» madrasasi) bo'lgan bo'lsa, o'tgan yillar davomida ularning soni 11 taga etdi. Boshqacha aytganda, Imom al-

Buxoriy nomidagi Toshkent islom instituti, Buxorodagi «Mir Arab», Toshkentdagi «Ko‘kaldosh», Qoraqalpog‘istondagi «Beruniy», Namangandagi «Mulla Qirg‘iz», Xorazmdagi «Faxriddin ar-Roziy», Andijondagi «Sayyid Muhyiddin Maxdum», Qashqadaryodagi «Xoja Buxoriy», Toshkentdagi «Xadichai Kubro» va Buxorodagi «Jo‘ybori Kalon» xotin-qizlar o‘rta maxsus islom bilim yurtlari va Imom al-Buxoriy nomidagi hadis ilmi markazidan iborat yaxlit diniy ta’lim tizimi yaratildi. 2000–2001 o‘quv yilidan boshlab diniy ta’lim muassasalarida Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi Kasb-hunar ta’lim markazining Davlat ta’limi standartlari bo‘limi bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan ta’lim standartlari va o‘quv rejasi asosida o‘qitish joriy qilindi. Sodda qilib aytganda, o‘quv yurtlarida diniy va dunyoviy ta’limning uzviyligi ta’minlandi. 2000 yildan boshlab Toshkent islom instituti va o‘rta maxsus islom bilim yurtlari bitiruvchilarini O‘zbekiston musulmonlari idorasi yo‘llanmasi bilan rejali ravishda respublikada faoliyat ko‘rsatayotgan masjidlariga ishga taqsimlash va 2001 yil yanvar oyidan boshlab, ilk marta diniy bilim yurtlari talabalariga stipendiya berish joriy qilindi. Yuqoridagi kabi o‘zgarishlarni boshqa konfessiyalar misolida ham ko‘rish mumkin. Xususan, 1998 yildan Toshkent Pravoslav hamda Samarqand Protestant seminariyalari faoliyat ko‘rsata boshladi, Rus pravoslav cherkovi Toshkent va O‘rta Osiyo eparxiyasining 125 yilligi va Evangel-Lyuteran jamoasining 100 yilligi nishonlandi.

Xulosa: Xalqimizning diniy va ma’naviy qadriyatlarining hozirgi demokratik jamiyat qadriyatlari bilan uyg‘unlashishi respublikamizning kelajakda yanada ravnaq topishi, jahon hamjamiyatiga qo‘shilishida muhim omillardan biri hisoblanad Konfessiya tushunchasi, diniy birlashmalar va guruhlar o‘rtasidagi farqlarni, ularning e’tiqodlari, ibodatlari va amaliyotlarini anglatadi. Bu tushuncha insonlarning diniy hayotini shakllantiruvchi muhim omil bo‘lib, jamiyatda diniy bag‘rikenglik, tinchlik va o‘zaro hurmatni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Har bir konfessiya, o‘zining tarixiy, madaniy, va ijtimoiy sharoitlari bilan ajralib turadi, bu esa dunyodagi diniy xilma-xillikni va bir-biriga ta’sir ko‘rsatadigan omillarni tushunishda muhim o‘rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYITLAR:

1. Muratov D., Alimova M., Karimov J. Dinshunoslik, darslik.-Toshkent, «Navro‘z» nashriyoti, 2019. – 264 b
2. Raximdjano D., Ernazarov O. Dinshunoslikka kirish. O‘quv qo‘llanma.-T.: «O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018. – 304 b.
3. Isoqjonov R. Qiyosiy dinshunoslik. O‘quv qo‘llanma. – T.: OOO«Complex print», 2020. – 198 b.
4. Kamilov D. Dinshunoslik. O‘quv qo‘llanma. – T.: Lesson Press, 2021. – 128 b.
5. Shermuxamedova N.A. Diniy fanatizm fenomeni//Inson falsafasi.-T.: Noshir, 2016. B.314-499.
6. Omonov B. N., Ochilova G. A., Azamova S. A. SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ECOLOGICAL ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN //World of Scientific news in Science. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 15-28.
7. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
8. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
9. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
10. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida

- tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
11. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
12. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.
13. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.
14. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.